The Making of Biblical Womanhood

A vélt „bibliai női szerep” megteremtése

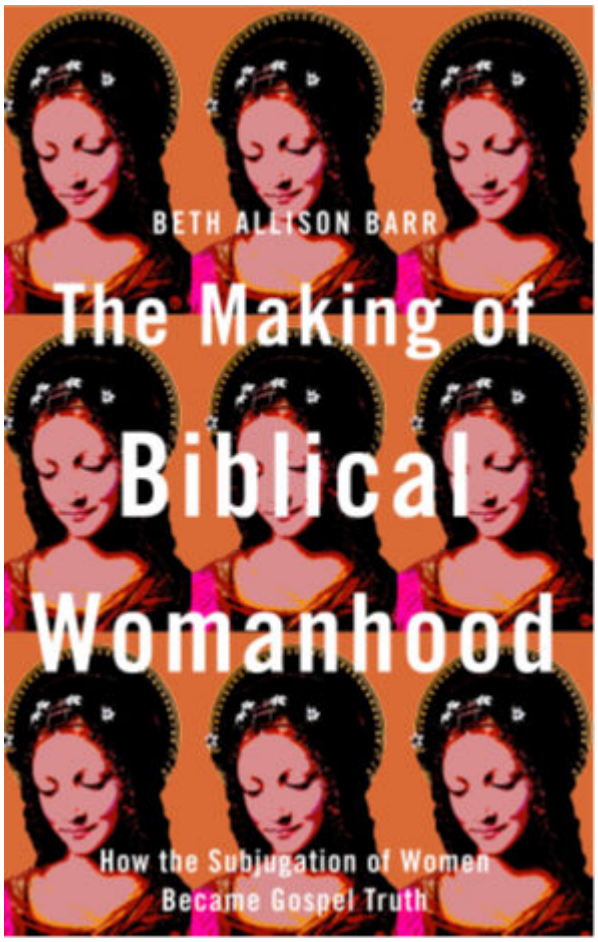
How the Subjugation of Women Became Gospel Truth

Hogyan lett a nő leigázása evangéliumi igazsággá

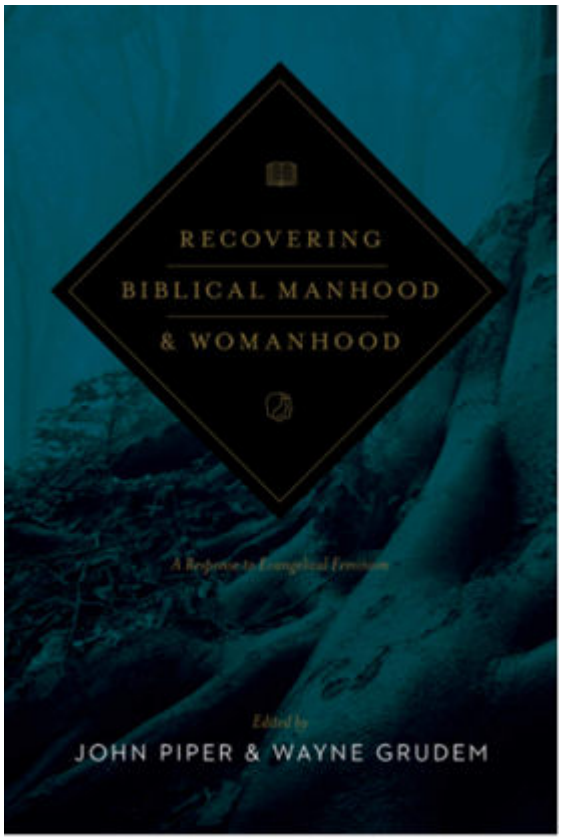
Szerző: Beth Allison Barr, a Baylor University történelemprofesszora (szakterülete a középkor)

Beth Allison Barr · németre fordította: Hans-Jörg Ronsdorf · 2021. április · átdolgozva: 2026. október

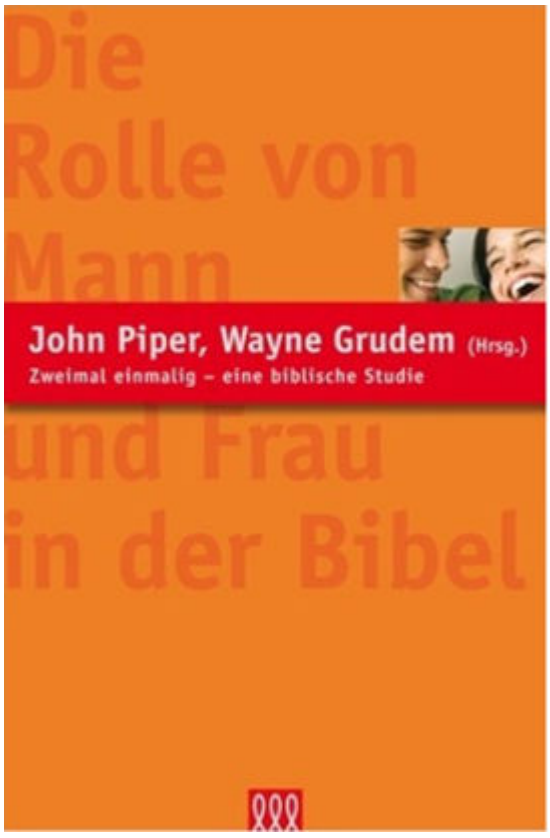
Ez a könyv az egyik válasz arra a könyvre, amely 1991-ben jelent meg az Egyesült Államokban: Recovering Biblical Manhood & Womanhood. Ez a könyv kifejezetten hierarchikus szerepfelfogást képvisel a férfiról és a nőről a házasságban, a gyülekezetben és a társadalomban. 2008 óta németül is kapható (lásd lent). Szerzői, illetve szerkesztői Wayne Grudem (aki „Biblische Dogmatik” című, németül is kapható művéről ismert) és az ismert teológus, John Piper.

Erre a könyvre adott válasz:

Németül:

https://www.3lverlag.de/schnellbestellung/289-die-rolle-von-mann-und-frau-in-der-bibel.html

Tartalom

Köszönetnyilvánítás

Bevezetés

1. A patriarchátus kezdetei
2. Mi van, ha a „bibliai női szerep” egyáltalán nem Páltól származik?
3. Szelektív középkori emlékezetünk
4. Amibe a reformáció az evangéliumi nőknek került
5. A nők kitörlése az angol Bibliából
6. Az alárendelődés megszentelése
7. A „bibliai női szerep” evangéliumi igazsággá emelése
8. Nem jött el az ideje, hogy felszabadítsuk a nőket?

Részlet: a 2. fejezet fordítása (lábjegyzetek nélkül)

Mi van, ha a mi „bibliai női szerepünk” nem Páltól származik?

„GYŰLÖLÖM PÁLT!”

El sem tudom mondani, hányszor hallottam ezt a diákjaimtól, többnyire fiatal nőktől, akiken nyomot hagyott, sőt valósággal sebeket ejtett, ahogyan Pált felhasználták ellenük: azt mondták nekik, hogy hallgassanak (1Kor 14), rendeljék alá magukat a férjüknek (Ef 5), ne tanítsanak, és ne gyakoroljanak tekintélyt a férfiak fölött (1Tim 2), és otthon dolgozzanak (Tit 2). Azt tanították nekik, hogy Isten arra rendelte a nőket, hogy kövessék a férfiak vezetését (1Kor 11), és a családra meg az otthonra összpontosítsanak (Kol 3; 1Pt 3), és hogy a családon kívüli elfoglaltságok a nők számára másodrangúak legyenek, és ha mégis vannak ilyenek, akkor többnyire kényszerből, vagy miután a gyerekeik kirepültek.

Néhány éve egy diáklány jött be az irodámba, állítólag azért, hogy megbeszéljük a dolgozatát, de hamar kiderült, hogy valójában az elhívásáról akart beszélni. Ezt kérdezte tőlem: Isten hívta el Önt arra, hogy egyszerre legyen professzor, anya és lelkipásztor felesége? Nehéz volt? Volt lelkiismeret-furdalása, mert otthonon kívül dolgozott? Támogatta a férje? Mit gondoltak az emberek a gyülekezetében? Elmesélte, mennyire frusztrált karriertudatos keresztény nőként, aki konzervatív közegből jön, és megpróbálja összhangba hozni az egyház és a család elvárásait a szakmai céljaival. Felzaklatta egy beszélgetés, amelyet nemrég az apjával folytatott. Mivel aggódott a fő szakja miatt, tanácsot kért tőle. Az apja azzal próbálta eloszlatni a félelmeit, hogy a szakja nem is olyan fontos, hiszen úgyis férjhez megy, és nem fog dolgozni. A lány megdöbbenve felelte: „Apa, tényleg négy évre küldesz főiskolára, hogy aztán soha ne használjam a diplomámat?”

Az apa hozzáállása a házon kívül dolgozó nőkhöz nem szokatlan. Amint láttuk, egy 2017-es Barna-felmérés kimutatta, hogy az amerikaiak általában egyre inkább elfogadják a nőket vezető szerepekben, és jobban megértik azokat a jelentős akadályokat, amelyekkel a nők a munkahelyen szembesülnek – az evangéliumi keresztények azonban lemaradnak. Az evangéliumi szemléletben talán az a legmeghökkentőbb szakadék, amely a bizonyos vezető szerepeket betöltő nőket érinti. 2016-ban megjegyeztem,

hogy Wayne Grudem nőkkel kapcsolatos felfogása – hogy soha ne gyakoroljanak tekintélyt férfiak fölött – lehetetlenné tette számára, hogy női elnökjelöltet támogasson. A Barna-felmérés arra utal, hogy ebben igazam volt. Azok a fehér evangéliumi vezetők, akik Grudemhez hasonlóan Donald Trump elnökjelöltsége mellé álltak, abba a csoportba tartoznak, amely a legkevésbé érezné jól magát egy női elnökkel. Legalábbis egyes evangéliumi és republikánus választók (27–35 százalék) számára Hillary Clintonnal nemcsak az volt a gond, hogy demokrata, hanem az is, hogy nő (az evangéliumi választók 27 százaléka és a republikánus választók 35 százaléka mondta, hogy kényelmetlenül érezné magát egy női elnökkel). Három évvel később nem lepett meg, hogy Elizabeth Warren elnökjelöltsége ugyanannak a nemi alapú nyaktilónak esett áldozatul.

Az eszméknek következményeik vannak. Ezek az evangéliumi meggyőződések – vagyis az, hogy miért érvelnek a női alárendelődés megváltoztathatatlansága mellett – abban gyökereznek, ahogyan Pált értelmezik. A Council on Biblical Manhood and Womanhood a komplementarizmusról[1] adott áttekintését talán az 1Móz 2-vel kezdi, de ennek a teremtési elbeszélésnek az olvasata az 1Kor 11-ből és az 1Tim 2-ből származik. Pál szavai a komplementárius tanítás minden vonatkozását meghatározzák. Az evangéliumi keresztények úgy olvassák a páli szövegeket, mintha azok tartós és Istentől elrendelt szerepkülönbségeket szabnának meg a nemek között. A férfiak olyan tekintélyt gyakorolnak, amellyel a nők nem rendelkeznek.

A férfiak vezetnek, a nők követnek. Ezt mondja nekünk Pál.

Csoda-e, hogy a diákjaim gyűlölik Pált?

De mi van, ha félreolvastuk Pált? Ifjúsági munkánk első éveiben a férjemmel elvittünk egy csoport fiatalt egy hétvégi evangelizációs konferenciára. Az egyik előadó elárulta titkos evangelizációs fegyverét – ezt a kérdést: „Mi van, ha tévedsz?” Nem sok mindenre emlékszem már arról a konferenciáról, de ez a kérdés megmaradt bennem. Történészi munkámban hasznosnak találtam – mi van, ha tévedek a következtetéseimben? Kész vagyok-e újragondolni a bizonyítékokat? Tanárként is hasznosnak találtam, különösen, amikor egy diák más elképzelést tár elém. A „Mi van, ha tévedek?” kérdés segít, hogy jobban meghallgassam a többieket. Segít szerénynek maradnom. Jobb kutatóvá tesz.

Ez tehát a kérdésem a komplementárius evangéliumi keresztényekhez: Mi van, ha Önök tévednek? Mi van, ha az evangéliumi keresztények a modern kultúra lencséjén át értették Pált, ahelyett hogy úgy értették volna, ahogyan Pál érteni akarta magát? Az evangéliumi mozgalom attól fél, hogy a nők vezetésének elismerése a kulturális nyomás előtti meghajlást jelenti. De mi van, ha az egyház éppen azzal hajol meg a kulturális nyomás előtt, hogy elutasítja a nők vezetését? Mi van, ha Pál-értelmezésünk – és ennek nyomán a nők kizárása a vezető feladatokból – nem „egyszerű és természetes” olvasatból fakad, hanem abból, hogy alkalmazkodunk a körülöttünk lévő magatartásokhoz és gondolkodásmódokhoz? Lehet, hogy a múlt keresztényei Pált használták arra, hogy kizárják a nőket a vezetésből, de ez nem jelenti azt, hogy a nők alárendelődése bibliai. Csak azt jelenti, hogy a mai keresztények ugyanazt a hibát ismétlik, mint a múlt keresztényei – azzal, hogy a nőkkel való bánásmódunkat a körülöttünk lévő világhoz igazítjuk, és nem ahhoz a világhoz, amelyet Jézus lehetségesként mutat meg nekünk.

Amikor tehát a diákjaim azt mondják, hogy „gyűlölik Pált”, így felelek: Nem Pált gyűlölik; sokkal inkább azt gyűlölik, ahogyan a páli levelek a bibliai nemi szerepek olyan felfogásának alapjává váltak, amely elnyomja a nőket. Beverly Roberts Gaventa, a Pál-kutatás egyik vezető tudósa, panaszolja, hogy az evangéliumi keresztények annyi időt töltöttek azzal, hogy „teológiai kijelentések és etikai irányelvek után kutassák át a páli levelek sorait, amelyeket szigorúan be kell tartani”, hogy elszalasztottuk Pál nagyobb

célját. Az egységre szóló hívását a határok őrzésére szűkítettük le az egyformaság kedvéért; Krisztus teste „radikális jellegét” a nem és a hatalom merev hierarchiájára cseréltük. Ahelyett hogy „Pállal együtt gondolkodnánk”, ahogyan Gaventa kéri, az evangéliumi keresztények fegyvert kovácsoltak Pálból saját kultúrharcaikhoz. Boykin Sanders újszövetséges kutató kijelenti, hogy itt az ideje helyesen érteni Pált, amikor a nőkről van szó. Félkövér betűkkel, „Sem férfi, sem nő” cím alatt így érvel: „A fekete gyülekezet számára itt az a tanulság, hogy a nemi megkülönböztetés a gyülekezet munkájában elfogadhatatlan.” Pál megmutatja nekünk, hogy a nemi megkülönböztetés „visszatérés a világ útjaihoz”, mi pedig „a megfeszített Krisztus evangéliumának új világába” kaptunk elhívást.

Az igazság – az evangéliumi valóság – az, hogy annyira azzal voltunk elfoglalva, hogy Pált magunkhoz igazítsuk, hogy elfelejtettünk ahhoz igazodni, amire Pál hív minket: hogy egyek legyünk Krisztusban. Ahelyett hogy a jobbat választottuk volna, és megragadtuk volna „a megfeszített Krisztus evangéliumának új világát”, úgy döntöttünk, hogy továbbra is azt tesszük, amit az emberek mindig is tettek: felépítjük a hierarchia és a hatalom saját tornyát.

Mert Pált másként is olvashatjuk

Kedvenc házassági prédikációmat egy középkori pap írta. Nem sokan ismerik a nevét, pedig Dorothy L. Sayers elrabolta a szívemet azzal, hogy idézte őt „The Nine Tailors” (németül „Die neun Schneider”; ez is az egyik kedvencem) című klasszikus krimijében. A neve John Mirk volt, és Nyugat-Angliában élt a tizennegyedik század végén és a tizenötödik század elején. Prédikációgyűjteménye, a Festial, népszerűvé vált Angliában – olyan népszerűvé, hogy a hivatalos protestáns prédikációk első kiadását 1547-ben részben azért írták, hogy ellensúlyozzák ezt a befolyást. Bizonyítékok vannak arra, hogy a Festial prédikációit egészen a reformáció előestéjéig nyomtatták, és hogy katolikus tanítása ellenére I. Erzsébet királynő egész uralkodása alatt tovább prédikáltak belőle.

Hallgassa meg, hogyan írja le ez a Festial-prédikáció a férfi és a nő házastársi kapcsolatát: „Így vegyen a férfi Isten parancsa szerint magának feleséget, aki vele egykorú, vele azonos rendű és vele egyenlő születésű.” A szöveg így folytatódik: „Ezért hagyja el a férfi apját és anyját, és menjen hozzá, mint önmaga egy részéhez, és az asszony szeresse őt, és ő is őt, igazán egymással, és ketten legyenek egy test.” A prédikáció nem a hierarchiát hangsúlyozza, hanem azt, hogy a férfi és a nő „igazán egymással” szeressen, és „egy test” legyen. Amikor a pap megáldja az asszony gyűrűjét, kifejti, hogy az „Istent jelképezi, akinek sem kezdete, sem vége nincs, és ráhúzza az ujjára, amelyben egy ér fut a szívéhez, hogy megmutassa: Istent mindenekfölött kell szeretnie, és csak azután a férjét”. A gyűrű azt hirdeti, hogy az asszony hűsége először Istené, és csak azután a férjéé. Bár a prédikáció tele van bibliai igehelyekkel, és bőven idéz az 1Móz 1–3-ból, valamint a Mt 22-ből és a Jn 2-ből, Pált nem idézi. Nem utal az efézusi és a kolosséi levélre, a Titusznak írt levélre, de még az első Péter-levélre sem – azokra az újszövetségi iratokra, amelyekről köztudott, hogy felszólítják a feleségeket, vessék alá magukat a férjüknek. Ezek a „háztábláknak”[2] nevezett újszövetségi szakaszok (Ef 5,21–6,9; Kol 3,18–4,1; 1Pt 2,18–3,7; Tit 2,1–10) uralják a nemi szerepekről folyó mai vitákat, és ezek vetették meg az alapját a „Baptist Faith and Message” 1998-as kiegészítésében szereplő változtatásnak, amely szerint a feleségeknek „jóindulatúan alá kell rendelniük magukat” férjük tekintélyének. Mirk középkori prédikációja azonban „nagyon kevés súlyt helyez a feleség alárendelődésére mint a jó házasélet alapjára”, állapítja meg Christine Peters történész. Mirk nem jelenti ki, hogy a feleségnek engedelmeskednie kell a férjének. Sőt prédikációja hangsúlyozza, hogy Éva éppen azzal került bajba, hogy túlságosan szerette a férjét, így a jegygyűrű nem an-

nak a jelképe, hogy az asszony a férjéhez tartozik – hanem emlékeztető a feleségeknek, hogy Istent tegyék az első helyre.

Kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy a késő középkori Angliában a prédikációk ritkán foglalkoztak azokkal a páli szakaszokkal, amelyek ellen a diákjaim lázadnak. Ez éles különbség a modern evangéliumi világ prédikációihoz képest – és elég meglepő, ha meggondoljuk, hogy a középkori világ éppúgy hajlott a patriarchátusra, mint az ókori és a mi modern világunk (erről bővebben a következő fejezetben). Éles különbség ahhoz képest is, amit Pálnak a nőkről szóló írásairól tanítottak nekünk – hogy azokat az egész keresztény történelemben, mint egy folytonos vörös fonalat, arra használták, hogy fenntartsák Isten tervét, mely szerint a férfiak vezetnek, a nők pedig követnek.

Ez egyszerűen nem igaz. Vegyük például a katolicizmust. Az evangéliumi keresztények mintha azt gondolnák: mivel a katolikus hagyomány nem szentel fel nőket, bizonyára ez is Pálra hivatkozik, hogy alátámassza a férfi főségét a házasságban. Ez nem így van, vagy legalábbis nem következetesen. Daniel Cere vallástudós kifejti: „A katolikus hagyományban soha nem létezett olyan formális tanítási hagyomány, amely a [házastársi] alárendelődést támogatta volna." Alcuin Blamires középkortörténész „gyötrő paradoxonokról" ír (gyakorlatiakról és bibliaiakról egyaránt), amelyek a nemről, a tekintélyről és Krisztus testéről szóló középkori katolikus tanításokat kísértették. Mivel például a férjek vétkeztek, gyakran rossz vezetőnek bizonyultak feleségük számára – és ezzel a középkori prédikátorok szemében elmosták a férfi tekintélyének „alapvonalát". Ahogyan egy tizenötödik század eleji szöveg érvelt, az asszony ne kövesse vakon a férjét, mert – ahogyan Mirk házassági prédikációjában áll – elsősorban Jézusnak mint „legfontosabb férjének" tartozik hűséggel. A középkori nők számára Jézus mint fej felülírhatta a férj tekintélyét; olykor a nők még a vezetést is átvehették. Abélard Péter, a tizenkettedik század híres skolasztikusa, azt a bibliai történetet tárgyalja, amelyben egy asszony olajjal keni meg Jézust (Mt 26,6–13; Mk 14,3–9; Lk 7,37–50). Abélard azt írja, hogy amikor „az asszony, és nem a férfi kapcsolódik Krisztus fejéhez", akkor „valóban »Krisztussá« iktatja Őt". Azzal, hogy Jézus megengedi egy asszonynak, hogy olajjal kenje meg Őt, felfüggeszti a férfiuralmat – megengedi egy asszonynak, hogy azt tegye, amit addig csak férfiak tehettek meg: hogy felkenje a királyt. Blamires Abélard érvét úgy írja le, mint „a hagyományos nemi viszony meghökkentő áthelyezését, amely szerint a test női, a fej pedig férfi". Az asszony által végzett felkenés Abélard számára „névadás", írja Blamires. „Ez az asszony keni fel a Szentek Szentjét Krisztussá." Még sok mindent mondhatnék, de a lényeg ez: az evangéliumi keresztények férfi főség iránti megszállottsága ellenére a keresztények a múltban és a jelenben kevésbé voltak ebben biztosak. II. János Pál pápa álláspontja 1988-as apostoli levelében („Mulieris dignitatem") jó példa erre. Arra utal, hogy ha Pálnak az Ef 5-ben írt szavait a férfiuralom és a nő házasságbeli alárendelődésének igazolására használnánk, az ugyanaz lenne, mintha ezeket a szakaszokat a rabszolgaság igazolására használnánk.

Mert Pálnak soha nem az volt a célja, hogy a feleségek alárendelődését hangsúlyozza

Beszéljünk tehát a feleségek alárendelődéséről, arról az elképzelésről, amelyet az evangéliumi keresztények az újszövetségi háztáblákból vezetnek le. Amint láttuk, a történelmi összefüggés arra utal, hogy a feleségek alárendelődése nem volt célja Pál írásainak, a háztáblákban sem. Mi lenne, ha Pál nem azért vette volna át a háztáblákat, hogy előírja a kereszténynek, hogyan kövessék a Római Birodalom nemi hierarchiáját, hanem azért, hogy megtanítsa őket másként élni római környezetükben? Mi lenne, ha a háztáblákat nem a nők számára írt újszövetségi „rettenetes szövegekként", hanem a római patriarchátussal szembeni ellenállásként lehetne olvasni?

Készpénznek véve („egyszerű és szó szerinti értelmezésként”) a háztáblák mintha szentesítenék a római patriarchális rendet: a paterfamilias (férj/apa) tekintélyét a feleségek, a gyermekek és a rabszolgák fölött. A Kol 3 szövege jól mutatja ezt: „Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat férjeteknek, amint illik az Úrban. Ti férfiak, szeressétek feleségeteket, és ne legyetek keserűek irántuk. Ti gyermekek, engedelmeskedjetek szüleiteknek mindenben, mert ez kedves az Úrban. Ti apák, ne ingereljétek gyermekeiteket, hogy kedvüket ne veszítsék.

Ti szolgák, engedelmeskedjetek mindenben test szerinti uraitoknak, ne szemre szolgálva, mint akik embereknek akarnak tetszeni, hanem szívbeli egyszerűséggel, félve az Urat” (Kol 3,18–22).

Arra az esetre, ha nem sokat tudna a római patriarchátusról: a férfi gyámság római jog volt. A feleségeknek jogilag alá kellett rendelniük magukat férjük tekintélyének; a hajadon nőknek apjuk vagy legközelebbi férfi rokonuk tekintélyének kellett alárendelődniük; a nők nem birtokolhattak vagyont, és nem folytathattak önállóan üzletet; a nők nem köthettek jogi vagy pénzügyi ügyletet anélkül, hogy egy férfi járt volna el a nevükben. Ebből a történelmi nézőpontból nem meglepő, hogy első századi római szövegekben (az Újszövetségben) olyan, a feleségekről szóló fejtegetéseket találunk, amelyek a feleségek életének valóságát tükrözik az első századi római világban. A Pál által átvett utasítás, hogy a feleségek legyenek alárendelve a férjüknek, pontosan az, amit a római világ elvárt volna.

Ezt mi, modern evangéliumi keresztények egyszerűen nem értjük.

Pál nem azt mondta az első keresztényeknek, hogy legyenek olyanok, mint mindenki más; azt mondta nekik, hogy keresztényként másnak kell lenniük. Rachel Held Evans a keresztény háztáblákat a római patriarchátus „Jézus-remixének” nevezi. A kutatás arra utal, hogy a remix kifejezés jó leírás. Carolyn Osiek és Margaret MacDonald újszövetséges kutatók például amellett érvelnek, hogy az efézusi levél háztáblájába ágyazott etikai tanítások annyira „ellentétesek” a görög-római világgal, hogy ahelyett, hogy az alkalmazkodás jelei lennének, „a háztábla úgy jelenik meg, mint ami végső soron megkülönbözteti a hívőket”. Helyesen olvasva a háztáblák nemcsak a nőket szabadítják fel, ahogyan Shi-Min Lu írja, hanem a háztartás minden tagját felszabadítják a római világ „elnyomó elemei” alól. Pál nem kényszerítette rá a keresztényekre a római patriarchátust; Pál egy Jézus-remixszel mondta el a keresztényeknek, hogyan szabadítja meg őket az evangélium.

Nézzük meg tehát két hasonló páli háztábla-szakasz Jézus-remixét:

[Kol 3,18–19, a német Elberfelder-biblia alapján fordítva] ***Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat férjeteknek, amint illik az Úrban. Ti férfiak, szeressétek feleségeteket, és ne legyetek keserűek irántuk.***

[Ef 5,21–22.25.28.33, a német Elberfelder-biblia alapján fordítva] ***Alárendelve egymásnak Krisztus félelmében. Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat saját férjeteknek, mint az Úrnak.*** … ***Ti férfiak, szeressétek feleségeteket, ahogyan Krisztus is szerette az egyházat, és önmagát adta oda érte, … Így a férfiak is kötelesek úgy szeretni feleségüket, mint saját testüket. … De ti is, mindegyikőtök úgy szeresse feleségét, mint önmagát; az asszony pedig félje férjét.***

Modern keresztényként azonnal férfi tekintélyt hallunk ki ebből. Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat férjeteknek. Pál első hallgatói, az első századi keresztények azonban azonnal az ellenkezőjét hallották volna. Ti férfiak, szeressétek feleségeteket, és soha ne bánjatok velük nyersen. Ti férfiak, szeressétek feleségeteket, ahogyan Krisztus szerette az egyházat, és odaadta magát érte. A keresztény háztáblák hangsúlya ma már nem ugyanaz, mint a római világban volt.

Vegyük például Arisztotelészt, a Kr. e. negyedik század filozófusát. „Politika” című művében Arisztotelész megírta azt, ami a nyugati kultúra egyik legbefolyásosabb háztábla-szövegévé vált. Hallgassa meg, mit mondott:

A háztartás vezetéséről láttuk, hogy három része van – az egyik az úr uralma a rabszolgák fölött …, a másik az apáé, a harmadik a férjé. A férj és apa, mint láttuk, uralkodik a feleségen és a gyermekeken, akik mindketten szabadok, de az uralom különbözik: a gyermekei fölötti uralom királyi, a felesége fölötti alkotmányos uralom. Mert ha vannak is kivételek a természet rendje alól, a férfi természeténél fogva alkalmasabb az uralkodásra, mint a nő. … Az egyenlőtlenség [férfi és nő között] maradandó. … A férfi bátorsága a parancsolásban mutatkozik meg, a nőé az engedelmeskedésben. … Minden osztályt úgy kell tekinteni, mint amely sajátos tulajdonságokkal van felruházva; ahogyan a költő mondja a nőkről: „A hallgatás a nő dicsősége, de a férfinak nem ugyanúgy dicsősége.”

Hallja a különbségeket? Arisztotelész kifejezetten a férfiaknak ír arról, hogyan uralkodjanak, és miért van joguk uralkodni. Az alárendelteket nem vonja be a beszélgetésbe. A háztartás vezetése a római férfi területe – mint úré, apáé és férjé. A szó csak a férfiaknak szól.

Ezzel szemben a keresztény háztáblák a házi gyülekezet minden tagját megszólítják – férfiakat, nőket, gyermekeket és rabszolgákat. Mindenki részese a beszélgetésnek. Lucy Peppiatt teológus szerint ez a „kulcs” a római patriarchátus keresztény felforgatásához. Mivel a keresztény háztáblák a római háztartás minden tagjához szólnak, ahelyett hogy előfeltételeznék a férfi családfő gyámságát, „magukban hordozzák a férfiaknak, nőknek, rabszolgáknak és gyermekeknek szokásosan juttatott helyzetek és a velük szemben támasztott elvárások felforgatását”. Ahelyett hogy tekintélyt adnának egy férfinak, aki háztartása tagjai nevében beszél és cselekszik, a keresztény háztáblák a házközösség minden tagjának – akiket a Krisztusba vetett hitük köt össze – megadják a jogot, hogy maguk halljanak és cselekedjenek. Ez radikális különbség a római patriarchális rendhez képest. A házi gyülekezet keresztény szerkezete ellenáll a Római Birodalom patriarchális világának.

Mert Pálnak nem az volt a célja, hogy a férfi tekintélyét kiemelje

Az a mód, ahogyan a keresztény háztáblák a férfi tekintélyét megformálják, a római patriarchátusnak való ellentmondásként is olvasható. Arisztotelész azért írt, hogy igazolja a férfi tekintélyét. A férfiak és a nők közötti maradandó egyenlőtlenséget hangsúlyozta: a férfi természete a parancsolás, a nő természete pedig az engedelmeskedés. A keresztény háztáblák mást tesznek. A Kol 3-ban Pál a háztartásra vonatkozó utasításait először a feleségekhez intézett felszólítással nyitja meg – nem a férfihoz, akinek feltehetően a szava dönt (ahogyan Arisztotelész teszi). Peppiatt és Scot McKnight egyaránt hangsúlyozza, hogy Pál nem a férfi hatalmát és tekintélyét emeli ki. Pál ehelyett azt hangsúlyozza, hogy a feleségek rendeljék alá magukat, amint illik az Úrban (nem azért, mert alacsonyabb rendűek), és hogy a férjek szeressék feleségüket, és ne bánjanak velük nyersen. „Ahelyett hogy az asszonynak szóló utasítást férje tekintélyére, hatalmára, vezetésére vagy egy hierarchiában elfoglalt rangjára alapozná – írja McKnight –, az indoklás gyökeresen más: az Úr életmódjában gyökerezik.” Jézus, és nem a római ***paterfamilias*** vezeti a keresztény háztartást.

Ugyanígy az Ef 5 is olvasható a római patriarchátussal szembeni ellenállásként. Sok tudós amellett érvel, hogy Pál a háztáblákról szóló egész fejtegetését a 21. versnek rendeli alá: „Rendeljétek alá magatokat egymásnak Krisztus iránti tiszteletből.” Ha ezt a verset az efézusi levél háztáblájának elején olvassuk, mindent megváltoztat. Igen, a feleségeknek alá kell rendelniük magukat, de a férjeknek is. Ahelyett

hogy a nők alsóbbrendűségét hangsúlyozná, az Ef 5 a nők egyenlőségét húzza alá – őket a 22. versben szólítja fel arra, hogy rendeljék alá magukat, éppúgy, ahogyan a férjeiket a 21. versben. Ahelyett hogy a kereszténységet a római tömeg újabb részévé tenné (ahol a női alárendelődést hangsúlyozzák), a 21. versben szereplő kölcsönös alárendelődés „egy olyan életmódra jellemző, amely megkülönbözteti a hívőket a hitetlen világtól".

Radikális következményei miatt a 21. verset azokban a bibliafordításokban, amelyek a komplementárius (hierarchikus) nézetet akarják fenntartani, el kell választani a 22. verstől.[3] Az English Standard Version (ESV) a 21. verset annak a szakasznak a végére teszi, amelynek a fordítók a „Walk in Love" címet adták. Ez elválasztja a 21. verset a következő, „Feleségek és férjek" című szakasz kezdetétől, amely így a 22. verssel indul: „Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat férjeteknek, mint az Úrnak." Így az ESV amellett dönt, hogy a 22. versben szereplő női alárendelődést emeli ki, és szó szerint elválasztja azt attól, ahogyan Pál a 21. versben felforgatja a római patriarchátust.

Amit az ESV fordítói az Ef 5-ben tettek, Ian Morris régész egyik bírálatára emlékeztet, amelyet a klasszikus Görögország athéni férfiairól írt. Nem véletlen, írja Morris, hogy a régészek kevés tárgyi bizonyítékot találnak az ókori Athén nőiről. „A nők és a rabszolgák láthatatlanok maradnak", ennek oka azonban nem „módszertani problémák" vagy az, hogy a tudósok rosszul sorolják be a bizonyítékokat. A görög városállam „szokatlanul mindent átható férfi polgári kultúrája" nemcsak leigázta a nőket, hanem olyan jól ellenőrizte azokat a tereket is, ahol a nők éltek, hogy csak kevés nyomuk maradt. A nők azért maradnak láthatatlanok, mert „Athén férfi polgárai így akarták". Az ESV fordításában az Ef 5 kiemeli a nők alávetését, a férjeknek szóló felszólítást pedig, hogy rendeljék alá magukat, lekicsinyli – nem azért, mert Pál így gondolta, hanem mert az ESV komplementárius fordítói így akarták.

Az Ef 5,21 nem az egyetlen radikális fordulat ebben a fejezetben, amely a római patriarchátust a feje tetejére állítja. Pál azt is megköveteli, hogy a férfiak úgy szeressék feleségüket, ahogyan saját testüket szeretik. Tudta, hogy a görög-római világban a női testet tökéletlen és torz férfitestnek tekintették? „Az élőlények nemzéséről" című írásában Arisztotelész azt írja, hogy „a nőnemű lény mintegy torzult hímnemű", és hogy „mivel a női természet gyengébb és hidegebb … a női állapotot mintegy torzszülöttségnek kell tekintenünk". A nők szó szerint szörnyek voltak. Arisztotelész persze elismerte, hogy a női torzulás „szabályos" és hasznos jelenség. A Kr. u. második században Galénosz szintén tökéletlen férfiaknak nyilvánította a nőket, akikből hiányzik az a hő, amely nemi szerveiket kifelé hajtaná. De Arisztotelészhez hasonlóan ő is elismerte, hogy jó, hogy vannak torz férfiak, mert különben lehetetlen lett volna a szaporodás.

Ezzel szemben Pálnál nyoma sincs a női test ilyen megvetésének. Azt hirdeti, hogy a férfitest nem értékesebb és nem méltóbb a női testnél. A nők a férfiakhoz hasonlóan lehetnek „szentek és feddhetetlenek", a férfiaknak pedig éppúgy kell szeretniük a női testet, ahogyan saját férfitestüket szeretik (Ef 5,27–29). Elmondom a diákjaimnak, milyen könnyen cáfolja meg Pál tanulmányozása John Piper állítását, hogy a kereszténységnek „férfias jellege" van. Azt gondolhatnánk, hogy Pál dicsekedne férfi tekintélyével, de nem teszi. Ahogyan Beverly Roberts Gaventa kimutatta, Pál leveleiben hétszer használ anyai képeket, hogy leírja kapcsolatát azokkal a gyülekezetekkel, amelyeknek alapításában részt vett. „Statisztikailag ez azt jelenti, hogy Pál gyakrabban használ anyai képeket, mint apaiakat, ami lenyűgöző, különösen ha meggondoljuk, hogy a páli levelekről szóló legtöbb fejtegetésben gyakorlatilag elő sem fordulnak." Pál önmagát – egy férfi apostolt – várandós anyaként, szülő anyaként, sőt szoptató anyaként írja le.

Pál nemcsak értékesnek tartja a női testet, hanem kész arra is, hogy „lemondjon egy pátriárka tekintélyéről egy olyan szerep kedvéért, amely szégyent hoz rá, egy nőként azonosított férfi szégyenét". Milyen szép, milyen radikális Pál üzenete! El sem tudom képzelni, mennyire üdvözölhették szavait a nők az első századi gyülekezetekben. Ami a római világban gyengévé tette a női testet, az Pál írásaiban erőssé tette. Azzal, hogy egy nő irodalmi alakját öltötte magára, Pál megtestesítette saját szavainak radikális állítását a Gal 3,28-ban, hogy Krisztusban „nincs többé férfi és nő".

A középkori keresztények úgy vették át Pál anyai képeit, ahogyan a modern keresztények nem. Gaventa megállapítja, hogy csak kevés modern tudós figyelt fel Pál meghökkentő anyai képeire. Ezzel szemben Caroline Walker Bynum történészt annyira lenyűgözte, milyen gyakran használtak anyai képeket a férfi klerikusok a tizenkettedik században, hogy megírta úttörő tanulmányát: Jesus as Mother: Studies in the Spirituality of the High Middle Ages. „Az a kérdés, amelyet fel szeretnék tenni – írja –, az, hogy miért olyan népszerű a ciszterci szerzetesek körében a tizenkettedik században, hogy kifejezett és részletes anyai képekkel írják le Istent és Krisztust, akiket általában férfiként írnak le." Canterburyi Anselmet, a nőkkel szemben inkább patriarchális beállítottságú bencés szerzetest az első középkori klerikusok egyikeként azonosítja, akik átvették Pál anyai képeit. Pálnak az 1Thessz 2,7-ben és a Gal 4,19-ben írt szavaira világosan támaszkodva Anselm ezt írja: „Te [Pál] olyan vagy a keresztények között, mint a dajka, aki nemcsak gondját viseli gyermekeinek, hanem csodálatos szeretetének gondoskodásával másodszor is világra hozza őket." Attól, hogy a modern evangéliumi keresztények nem veszik észre, milyen radikálisan használja Pál az anyai képeket, még nem jelenti, hogy nincsenek ott. Csak azt jelenti, hogy megint félreértettük Pált.

Mert Pál gondja nem a római nemi hierarchia volt

Egy további bizonyíték, amely meggyőz arról, hogy a háztáblákat a római patriarchátussal szembeni ellenállás egy formájaként kell olvasni, az, ahogyan a római világ az első kereszténységet látta: „a nemi szerepektől eltérőknek". Osiek és MacDonald emlékeztet minket arra, hogy ifjabb Plinius, miután két keresztény nő megkínzását tárgyalta, akiket diakónusnőknek nevezett, „romlott és mértéktelen babonának" nevezte a kereszténységet. Így írnak: „Azzal, hogy a figyelmet a női vezetés egy formájára irányította a csoportban – és közben férfi vezetőket meg sem említett –, Plinius azt sugallta, hogy a férfiasság eszményei veszélyben vannak. A nők kezében volt az irányítás." Ez pedig római szemmel szégyenletes volt. Az első keresztények nemcsak nőket állítottak vezető szerepekbe; egyenrangú félként is összejöttek – férfiak, nők, gyermekek és rabszolgák – az otthon magánszférájában, amely hagyományosan női tér volt. A kereszténység a normától eltérő és erkölcstelen volt, mert úgy tekintettek rá, mint ami aláássa a római férfiasság eszményeit. A kereszténység azért volt ellenszenves Pliniusnak, mert nem igazodott a római háztáblákhoz – nem azért, mert követte őket.

Sok mai keresztény számára a háztáblák azok, amelyek megkülönböztetnek minket a világtól. Míg sokak hite szerint körülöttünk a feminizmus kaotikusan tombol, az evangéliumi gyülekezet úgy áll, mint egy gondozott fa, amely folyóvizek mellé van ültetve – szilárdan és nyugodtan, ágainak hierarchiájával. Valóban, ahogyan John Piper és Wayne Grudem megfogalmazza a Recovering Biblical Manhood and Womanhood című könyvben. A bevezetésben ezt írják: „Segíteni akarunk a kereszténynek, hogy visszanyerjék a férfilét és a nőlét fennkölt látomását, ahogyan Isten megteremtette. … Reméljük, hogy ez az új látomás – a bibliai »komplementaritás« látomása – kijavítja a korábbi hibákat, és elkerüli az ellenkező hibákat is, amelyek abból fakadnak, hogy a feminizmus elmossa az Istentől adott nemi különbségeket." Csakhogy Pál első századi világa a római nemi hierarchiát nem tekintette volna „új látomásnak". A Pál háztábláiban tükröződő római patriarchális rend nem volt „új látomás". ***A paterfamilias ha-***

talmának elismerése az volt, amit a római világ már amúgy is tett. A patriarchátus nem olyasmi volt, ami a keresztényeket másokká tette; olyasmi volt, ami mindenki mással egyformává tette őket.

Az újszövetségi háztáblák arról mesélnek, hogyan próbált élni az első gyülekezet egy nem keresztény és egyre ellenségesebb világban. Be kellett illeszkedniük, de Krisztus evangéliumát is magasra kellett tartaniuk. A római patriarchátus keretét amennyire csak lehetett, fenn kellett tartaniuk, de minden Isten képére teremtett ember értékét és méltóságát is magasra kellett tartaniuk. Pál megadta nekik a római patriarchátus remixének tervrajzát. Ahelyett hogy a férfiakhoz mint elsődleges tekintélyhez szólnának, a keresztény háztáblák mindenkit bevonnak a beszélgetésbe. Ahelyett hogy a férfi tekintélyét a nő alsóbbrendűségével igazolnák, a keresztény háztáblák megerősítik, hogy a nők egyenértékűek a férfiakkal. Ahelyett hogy a feleség alárendelődésére összpontosítanának (ezt mindenki tette), a keresztény háztáblák azt követelik a férjtől, hogy pontosan az ellenkezőjét tegye annak, amit a római jog megengedett: hogy életét áldozza a feleségéért, ahelyett hogy hatalmat gyakorolna az élete fölött. Ez, írja Peppiatt, a „keresztény forradalom”. Ez az, ami megkülönbözteti a keresztényeket a körülöttünk lévő világtól.

Lehetséges, hogy Pált éppen fordítva értettük? ***Mi van, ha soha nem a férfi mint fej és a nő alárendelődése állt a középpontjában? Mi van, ha a látomása nagyobb volt, mint amit elképzeltünk? Mi van, ha Pál, ahelyett hogy egy ókori nemi hierarchiát másolt volna le, meg akarta mutatni nekünk, hogyan szabadítja fel a keresztény evangélium még a római háztartást is?***

Néhány éve a férjem sok középiskolás fiatalunkkal együtt egy táborban volt a városon kívül. A férfi, aki rendszerint az ifjúsági vasárnapi iskolát tanította – ahová mindazok a gyerekek tartoztak, akik azon a hétvégén nem mentek el a táborba –, betegség miatt lemondta az órát. Én voltam az egyetlen elérhető lehetőség. Nekem ez rendben volt. Szeretek tanítani, és akkoriban tudásom csúcsán voltam. Minden héten nemcsak hat alapképzéses kurzust tanítottam a Baylor Universityn, hanem szerda esténként a középiskolás lányokat is, valamint a mesterszakos és alapszakos hallgatókat és a fiatalokat, akikkel mentorként találkoztam. A tanítás, akár rögtönözve is, második természetemmé vált.

A gyülekezetünk vezetői azonban világossá tették, hogy nők nem taníthatnak férfiakat, pont. Számukra pedig a férfilét tizenhárom éves korban kezdődött. Fel kellett tehát hívnom a lelkipásztort. El kellett magyaráznom a helyzetet, és különengedélyt kellett kérnem, hogy beugorhassak egy férfi tanító helyett egy kamasz fiúkkal és lányokkal teli osztályteremben. Hosszú szünet után azt mondták, hogy rendben van, ha csak az előző heti prédikáció kérdésein megyek végig, és moderátorként működöm – nem tanítóként. Minden önuralmamra szükség volt, hogy egyszerűen megköszönjem, és letegyem a telefont.

Biztos vagyok benne, hogy ebben részben a büszkeségem is közrejátszott. Ott voltam, egy nagy kutatóegyetemen doktori fokozatot szerzett professzor (második szakterületem a vallástudomány), és azt mondták nekem, hogy nem taníthatok egy középiskolás vasárnapi iskolai csoportot. Igen, ez sértette a büszkeségemet. De nem ez volt az egyetlen oka annak, hogy bosszús voltam. Az is oka volt, hogy úgy gondoltam: a lelkipásztor téved. ***Nem taníthattam, mert ő úgy hitte, hogy Pál azt mondta a nőknek, hallgassanak, és ne gyakoroljanak tekintélyt a férfiak fölött. Mi van, ha Pál ezt soha nem mondta? Mi van, ha – akárcsak a háztábláknál – egyszerűen félreértettük Pált, mert elfelejtettük római összefüggéseit? Mi van, ha Pálnak a körülötte lévő pogány világot cáfoló szavait összetévesztettük Pál saját szavaival?***

Mert Pál nem mondta a nőknek, hogy hallgassanak

Mivel történész vagyok, tudom, hogy Pál leveleiben több van annál, amit a szavai kimondanak. Pál olyan gyülekezeteknek írt, amelyeket pontosan ismert. Ismerte őket. „Ezek a kérdések nem a semmiből keletkeznek" – emlékeztet minket Gaventa az első korinthusi levéllel kapcsolatban. Pál ismerte a küzdelmeket, az embereket, a bajkeverőket. Nem kell mélyen elmerülnünk a történelemben ahhoz, hogy Pál üzenetének alapjait megértsük. Felismerhetjük, hogy a korinthusi gyülekezetben versengés alakult ki a különböző lelki ajándékok értékéről (hogy csak egy példát említsünk). Talán nem ismerünk első kézből származó részleteket – ki lett gőgös, és ki tartotta többre a prófétálást a nyelveken szólásnál –, de tudjuk, hogyan igazította helyre őket Pál: ajándékaik mind ugyanabból a Lélekből származnak, ajándékaik mind ugyanabban a testben működnek, és egyik ajándékuk sem működik önállóan. Világosan halljuk Pál üzenetét: Krisztus testében mindannyian egyformán fontosak vagyunk. A több mint kétezer év távolsága nem homályosítja el a mondanivalóját.

És mégis, ha figyelmen kívül hagyjuk Pál leveleinek történelmi összefüggéseit, eltorzíthatjuk mondanivalóját, és vakondtúrásaiból hegyeket csinálhatunk. Kiváló példa erre az 1Kor 14,33–36: „Mint a szentek minden gyülekezetében, az asszonyok hallgassanak az összejöveteleken, mert nincs megengedve nekik, hogy szóljanak, hanem rendeljék alá magukat, ahogyan a törvény is mondja. Ha pedig tanulni akarnak valamit, otthon kérdezzék meg saját férjüket; mert szégyen egy asszonynak az összejövetelen szólni. Vagy tőletek indult ki Isten Igéje? Vagy egyedül hozzátok jutott el?"

Pál kijelenti, hogy a nőknek csendben kell lenniük, alá kell rendelniük magukat, és férjük lelki tekintélyére kell hagyatkozniuk. Valóban? Ez a szakasz nagy heggyé lett a modern evangéliumi keresztények számára, jobban hangsúlyozzák, mint ahogyan Pál véleményem szerint valaha is szánta. A komplementárius tanítás egyik alapszövegévé vált. Nézzük meg, hogyan változtathatja meg a római történelem jobb megértése azt, ahogyan ezt a szakaszt értelmezzük.

Kr. e. 215-ben egy legyőzött és pénzszűkében lévő Róma új törvényt fogadott el. A háttérben Róma minden idők legnagyobb katonai veresége állt. Egy évvel korábban, augusztus 2-án a karthágói hadvezér, Hannibál a második pun háborúban megsemmisítette a római sereget Cannae-nál. A források szerint azon a napon ötvenezer és hetvenezer közötti római katona halt meg. Ez több, mint a második világháború néhány legvéresebb csatájában. Livius, az első századi római történetíró így kiáltott fel: „Bizonyára nincs más nemzet, amely ne roppant volna össze a szerencsétlenség ilyen terhe alatt." Csakhogy Róma nem olyan volt, mint a többi nemzet (és Livius éppen erre akart kilyukadni). Róma nem roppant össze. A rómaiak összehúzták a nadrágszíjat, új sereget állítottak fel, és folytatták. Róma maga volt a megtestesült elszántság.

A diákjaim tudják, hogy nem szeretem a puszta hadtörténetet. Ha tehát elkezdek egy ilyen történetet mesélni, tudják, hogy hamarosan nők is színre lépnek. Így is történik. Róma takarékossági intézkedései szigorú fellépéshez vezettek a független, gazdag nők egyre növekvő csoportjával szemben – azokkal a feleségekkel és leányokkal szemben, akik hasznot húztak abból, hogy hirtelen megfogyatkoztak a férfi gyámok. Róma ezt valószínűleg két okból tette (a történészek máig vitatkoznak róla). Az egyik ok bizonyára a háborús erőfeszítés volt. Rómának mindenkinek a pénzére szüksége volt. Ezért elfogadták az Oppius-féle törvényt. A nők nem öltözködhettek többé fényűzően, nem utazhattak kocsin (Rómában), kivéve különleges alkalmakkor, és nem birtokolhattak fél unciánál több aranyat. Egyeseknek még a háború idején kapott örökségüket is át kellett engedniük az államnak. Ezeket a nőket arra intették, hogy több pénzt költsenek Rómára, és kevesebbet önmagukra.

A második ok, amiért Róma valószínűleg meghozta az Oppius-féle törvényt, az volt, hogy korlátozza, mennyire mutogathatják a nők nyilvánosan a gazdagságukat. Róma gyászolt a cannae-i csata után. Nem volt itt az ideje a mulatozásnak és az elegáns ruháknak. Itt volt az ideje, hogy bezárják a kapukat, és halálig harcoljanak (amit nagyjából meg is tettek). Mindenekelőtt nem volt itt az ideje annak, hogy a nőknek több pénzük legyen, mint a férfiaknak. Róma patriarchális társadalom volt, ahogyan már láttuk, és a római matrónák – a férjük gyámsága alatt álló férjes asszonyok – a római társadalom sikerét jelképezték. A független, gazdag, férfi irányítástól mentes nők nem.

Róma egyébként győzött.

Amikor azonban a válság elmúlt, a nők gazdagságát korlátozó törvény érvényben maradt, a férfiak gazdagságát korlátozó törvényeket viszont eltörölték. Kr. e. 195 körül a római nőknek elegük lett. Tiltakoztak, elzárták az utcákat, sőt a Forumra vezető utakat is, és követelték a törvény eltörlését.

Az egyik konzul, idősebb Cato ellenezte a törvény eltörlését. Hallgassa meg, mit mondott, és vegye figyelembe, hogy Livius a beszédét valószínűleg Caesar Augustus uralkodása idején (Kr. e. 27-től Kr. u. 14-ig) jegyezte le:

Otthon szabadságunkat legyőzi a női dühöngés, itt a Forumon lábbal tiporják, és mivel az egyeseket nem tartottuk kordában, most mindnyájuktól együtt félünk. … Bizony elpirultam, amikor nemrégiben asszonyok sokasága között mentem át. … Azt kellett volna mondanom: „Miféle viselkedés ez? Nyilvános helyen futkosni, utcákat elzárni és más asszonyok férjeivel beszélni! Nem kérdezhettétek volna meg ugyanezt otthon a saját férjeteket? Bájosabbak vagytok nyilvánosan mások férjeivel, mint otthon a sajátotokkal? Pedig otthon sem illik, hogy azzal törődjetek, milyen törvényeket fogadnak el vagy törölnek el itt.” Őseink nem akarták, hogy a nők bármilyen – akár magánügyet is – gyám nélkül intézzenek; azt akarták, hogy szüleik, fivéreik vagy férjeik tekintélye alatt álljanak; mi (az istenek legyenek segítségünkre!) még most is hagyjuk, hogy a kormányzásra áhítozzanak, és beleavatkozzanak a Forum és gyűléseink dolgaiba. Mit csinálnak most az utcákon és a kereszteződésekben, ha nem a néptribunusokat próbálják rábeszélni, hogy szavazzanak az eltörlés mellett? … Ha most győznek, mi mindennel nem próbálkoznak majd? Amint kezdenek egyenrangúak lenni veletek, fölétek kerekednek.

Livius Cato e beszédét Róma történetében örökítette meg. Ifjabb Plinius, aki az első század vége felé írt, híres emberként mutatja be Liviust. Livius népszerű író volt, és története bizonyára nagyon ismert volt. Történészként tehát nem lep meg, hogy Livius visszhangjai felbukkannak az Újszövetségben. Hallgassa meg még egyszer az 1Kor 14,34–35-öt: „Az asszonyok hallgassanak a gyülekezetekben. Mert nincs megengedve nekik, hogy szóljanak, hanem rendeljék alá magukat, ahogyan a törvény is mondja. Ha tudni szeretnének valamit, otthon kérdezzék meg a férjüket. Mert szégyen egy asszonynak a gyülekezetben szólni.” Nem, ez nem egészen szó szerinti egyezés. De közel áll hozzá. Egyértelmű visszhang. Más szóval: Pál itt római környezetéből merít.

Cato beszéde nem az egyetlen római szöveg, amely a nőknek ezt a szemléletét fejezi ki. Charles Talbert újszövetséges kutató emlékeztet minket arra, hogy Juvenalis (Kr. u. második század eleje) 6. szatírájában szintén elítéli azokat a nőket, akik nyilvános helyeken járkálnak, és beleavatkoznak a férfiak kormányzati ügyeibe, ahelyett hogy otthon maradnának. A római világ a nőket a férfinak alárendeltnek tekintette. A római világ kijelentette, hogy a férfiaknak otthon kell a feleségüknek továbbadniuk az információkat, ahelyett hogy a nők nyilvános helyeken járkálnának. A római világ megparancsolta a nőknek, hogy hallgassanak a nyilvános fórumokon.

Pál művelt római polgár volt. Bizonyára ismerte azt az akkoriban szokásos retorikai gyakorlatot, hogy egy téves felfogást úgy igazítanak ki, hogy előbb idézik, aztán megcáfolják. Pál ezt teszi az 1Kor 6-ban és 7-ben, amikor idézi: „minden szabad nekem", „az eledel a hasnak rendeltetett, és a has az eledelnek" és „jó a férfinak asszonyt nem érinteni". Ezekben az esetekben Pál a pogány világ hibás nézeteit idézi, mint például azt, hogy „minden szabad nekem". Aztán Pál erősen átformálja őket. Pál bizonyára ismerte a nőkről vallott korabeli nézeteket, köztük Liviusét is, mely szerint a nők nyilvánosan hallgassanak, és otthon a férjüktől tájékozódjanak. Nem lehetséges, ahogyan Peppiatt érvelt, hogy Pál az 1Kor 11-ben és 14-ben ugyanazt teszi, mint az 1Kor 6-ban és 7-ben? Hogy a rossz gyakorlatokat úgy cáfolja meg, hogy idézi, majd kiigazítja őket? Peppiatt ezt írja: „A korinthusiakhoz írt levélben a nőkre vonatkozó tilalmak azt példázzák, hogyan bántak a korinthusiak a nőkkel saját kulturális elvárásaiknak és értékeiknek megfelelően, Pál tanításával ellentétben."

Mi lenne, ha Pál annyira aggódott volna amiatt, hogy a korinthusi keresztények a saját kulturális korlátaikat erőltetik rá a nőkre, hogy szóvá tette? Idézte azt a rossz gyakorlatot, amelyet a korinthusi férfiak a római világból át akartak vinni keresztény világukba, aztán szembeszállt vele. A Revised Standard Version (RSV) alátámasztja azt a feltevést, hogy Pál éppen ezt tette. Pál először a kulturális korlátozásokat tárja fel: „Mint a szentek minden gyülekezetében, úgy az asszonyok is hallgassanak a gyülekezetekben. Mert nincs megengedve nekik, hogy szóljanak, hanem rendeljék alá magukat, ahogyan a törvény is mondja. Ha tudni szeretnének valamit, otthon kérdezzék meg a férjüket. Mert szégyen egy asszonynak a gyülekezetben szólni" (1Kor 14,33–35). Aztán Pál közbeszól: „Micsoda! Tőletek indult ki Isten Igéje, vagy csak hozzátok jutott el? Ha valaki prófétának vagy a Lélektől betöltöttnek tartja magát, ismerje el, hogy amit írok nektek, az az Úr parancsa. Ha valaki ezt nem ismeri el, őt sem ismerik el. Ezért, testvéreim, törekedjetek buzgón a prófétálásra, és ne tiltsátok a nyelveken szólást; de minden ékesen és rendben történjék" (36–40. v.).

Ezt gyakran gyakorlatként csinálom az órán. Egy diákkal felolvastatom a saját fordításából, rendszerint az ESV-ből vagy a NIV-ből. Aztán én olvasok fel az RSV-ből, és ennek megfelelően hangsúlyozom a szavakat. Amikor aztán felkiáltok: „Micsoda! Tőletek indult ki Isten Igéje?", többnyire hallom, ahogy az egész osztály levegő után kap. Egyszer egy diáklány hangosan felkiáltott: „Dr. Barr! Hiszen ez mindent megváltoztat!" Igen, mondtam neki, így van.

Ha az 1Kor 14,34–35-öt egy korinthusi gyakorlatot bemutató idézetként olvassuk (amely mellett D. W. Odell-Scott 1983-ban, Charles Talbert 1987-ben [a német fordító megjegyzése: továbbá Thomas Schirrmacher 1991-ben, Katharine Bushnell már 100 évvel ezelőtt], újabban pedig ismét Peppiatt érvelt), Pál szándéka világosnak tűnik: megkülönböztetni azt, amit a korinthusiak tettek („a nők hallgassanak"), és tisztázni, hogy a keresztények ne kövessék a korinthusi gyakorlatot („Micsoda!"). Bár nem tudom garantálni, hogy Pál ezt tette, (történelmileg) nagyon is van értelme. Az első korinthusi levél már több nem páli idézetet tartalmaz, és a 34–35. vers szövege feltűnően közel áll a római forrásokhoz. Marg Mowczko megjegyzi: „Az a nézet, hogy a 14,34–35 nem páli idézet, egyike azon kevés magyarázatnak, amelyek elfogadhatóan megmagyarázzák a hangnem hirtelen váltását, amelyet a 34–35. vers hoz a szövegbe, valamint a téma, a hangnem és a nem ezt követő hirtelen váltását a 36. versben." Ha Pál valóban a római világnézetet idézi, hogy szembeállítsa vele a keresztény világnézetet, akkor mondanivalója éppen az ellenkezője annak, amit az evangéliumi nőknek tanítottak.

Lehetséges, hogy Pál, ahelyett hogy azt mondta volna a nőknek, hogy hallgassanak, ahogyan a római világ tette, valójában azt akarta mondani a férfiaknak, hogy Jézus világában a nők szólhattak? Lehetséges, hogy (megint) nem vettük észre, mire akart kilyukadni Pál? Ahelyett hogy megfogad-

nánk feddését, és megengednénk a nőknek, hogy szóljanak, éppen azokat a patriarchális gyakorlatokat folytatjuk, amelyeket Pál elítélt?

Történészként nehezen tudok elsiklani afölött, mennyire hasonlítanak Pál szavai annak a görög-római világnak a szavaihoz, amelyben él. De még ha tévednék is, és Pál csak merítene a római forrásokból, ahelyett hogy szándékosan, cáfolat céljából idézné őket, akkor is amellett érvelnék, hogy a korinthusi nőknek adott utasításai a saját történelmi összefüggésükre korlátozódnak. Miért? Mert az ellentmondásmentesség a jó írásmagyarázat erénye (vagyis az egész fejezet, az egész levél és az egész Újszövetség kijelentéseinek összhangja). Pál nem ad ki általános rendeletet arról, hogy a nőknek hallgatniuk kell; minden levelében megengedi a nőknek, hogy szóljanak (az 1Kor 11,1–6 jó példa erre). Pál nem korlátozza a nők vezetését; ő maga mondja el nekünk, hogy az első gyülekezetben nők vezettek, és hogy ő támogatja szolgálatukat (a Róm 16-ot a következő szakaszban tárgyalom). Egy merev nemi hierarchia rögzítése egyszerűen nem Pál célja. Ahogyan Beverly Roberts Gaventa emlékeztet minket az első korinthusi levél egy korábbi helyével (12,1–7) kapcsolatban, Pálnál a „szolgálatra szóló elhívás nincs nemhez kötve, így a komplementaritásról szóló érvek itt nem találnak alapot”. ***Azzal, hogy ragaszkodnak ahhoz, hogy Pál hallgatást parancsolt a nőknek, az evangéliumi keresztények ismét kapituláltak a patriarchális kultúra előtt. Ahelyett hogy Arisztotelészt dobtuk volna ki a hajóból (amire Rachel Held Evans egykor bátorított minket), a Krisztusban való szabadságot dobtuk ki, amelyet Pál annyira igyekezett nekünk megadni.***

Mert Pálnál a bibliai nők nem a mi bibliai nőképünket követik

Végül Pál nőalakjai a Róm 16-ban változtatták meg a véleményemet.

Még emlékszem arra a vasárnapra, amikor leesett a tantusz. Az igehirdetés után zaklatott voltam. Olyan zaklatott, hogy elmosogattam. A folyó víz megnyugtatta a kedélyemet, miközben az ebédről maradt tányérokat súroltam. A férjem tudta, hogy valami nincs rendben (a mosogatás egyértelmű jel volt). Bejött a konyhába. Egy szót sem szólt. Végül én szólaltam meg. „Nem hiszem, hogy a férfi a fej.” Nekidőlt a munkapultnak. Nem tudtam ránézni. Még több idő telt el, aztán megkérdezte: „Nem hiszed, hogy a férfiak arra vannak elhívva, hogy az otthon lelki vezetői legyenek?” Megráztam a fejemet. „Nem.” Még egy percig ott állt, aztán csak annyit mondott: „Rendben”, és kiment. Tudtam, hogy ebben nem ért egyet velem – komplementárius gyülekezetben nőtt fel, és komplementárius teológiai szemináriumot végzett. Mégis kész volt meghallgatni engem, és mérlegelni egy másik teológiai nézőpontot. Örökké hálás vagyok azért a bizalomért, amelyet azon a napon tanúsított irántam.

Valójában nem az igehirdetés volt az utolsó csepp a pohárban, bár emlékszem, hogy a férfi vezetésről szólt. Az utolsó csepp egy előadás volt, amelyet nemrégiben tartottam a nők történetéről szóló kurzusomon. Az első egyház nőiről beszéltünk, miközben időrendben haladtunk előre az ókori világtól a középkorig. Hirtelen ötlettől vezérelve megkértem az egyik diákot, hogy nyissa ki a Bibliáját, és olvassa fel hangosan a Róm 16-ot (egy keresztény egyetemen mindig számíthatok arra, hogy legalább egy diáknál van Biblia). Megkértem az osztályt, hogy figyeljenek, és írjanak le minden női nevet, amelyet hallanak.

Lenyűgöző pedagógiai pillanat volt ez – a diákoknak és nekem is. Tudtam, hogy ezek a versek tele vannak nőkkel, de még soha nem hallottam, ahogyan a nevüket hangosan felolvassák, egyiket a másik után.

Fébé, a diakónusnő, aki elvitte Pál levelét, és hangosan felolvasta a házi gyülekezetében.

Priszka (Priszcilla), akinek a nevét a férjéé előtt említi (ami a római világban elég figyelemre méltó dolog), Pál munkatársnőjeként.

Mária, az evangélium fáradhatatlan munkása Ázsiában.

Júnia, aki kiemelkedik az apostolok között.

Trifaina és Trifósza, Pál harcostársnői az Úrban.

A szeretett Perszisz, aki szintén szorgalmasan munkálkodott az Úrért.

Rufusz anyja, Júlia és Nereusz lánytestvére.

Tíz nőt tisztel meg Pál.

Hét nőt szolgálata miatt emel ki: Fébét, Priszcillát, Máriát, Júniát, Trifainát, Trifószát és Perszisztet. Egy nőt, Fébét, diakónusnőnek nevez. Kevin Madigan és Carolyn Osiek azt írja, hogy Fébé „az egyetlen első századi gyülekezeti diakónusnő, akinek a nevét ismerjük". Egy másik nőt, Júniát, nem egyszerűen apostolként azonosítja, hanem olyanként, aki kiemelkedik az apostolok között.

Tudták-e, kérdeztem a diákjaimtól, hogy a Róm 16-ban több nőt azonosít Pál a tisztsége alapján, mint férfit? Ültünk, és néztük ezeknek a nőknek a nevét. „Miért?" – vetette közbe hirtelen egy diáklány, aki annyira belemerült az előadásba, hogy még a kezét sem emelte fel. „Miért nem tűnt ez fel nekem már korábban?" Valószínűleg azért, mert az angol bibliafordítás, amelyet használ, elmossa a nők tevékenységét, mondtam neki, és további magyarázatba kezdtem.

Hallgattam önmagamat, ahogyan aznap előadást tartottam. Hallgattam, ahogyan bizonyítékokat sorolok arra, hogyan leplezik el az angol bibliafordítások a nők vezető szerepét az első egyházban. Hallgattam önmagamat, ahogyan az osztállyal végigmegyek a Róm 16 különböző fordításain.

Vegyük például a Ryrie Study Bible-t, amelyet 1986-ban adott ki a Moody Press (német fordításban is kapható). A nagyapámnak megvolt ez a Biblia, és az ő példánya ott áll a polcomon. Ahelyett hogy Fébét diakónusnőként ismerné el, a szerepét „szolgálónőnek" fordítja. Hallgassa meg a tanulmányi jegyzetet: „Az itt »szolgálónőnek„ fordított szót gyakran "diakónusnőnek« fordítják, ami egyeseket arra a feltevésre vezet, hogy Fébé diakonissza volt. Valószínűbb azonban, hogy a szót itt nem hivatalos értelemben, segítőként használja." „Feltűnt ez Önöknek?" – kérdeztem a diákjaimat. Semmilyen bizonyítékot nem hoz arra, miért kellene Fébé szerepét „szolgálónőnek" és nem „diakónusnőnek" fordítani. Semmilyen bizonyítékot nem hoz arra, miért használja a szót inkább „nem hivatalos értelemben, segítőként". Sejthetjük a fordítás okát: az, hogy Fébé nő volt, és ezért feltételezik, hogy nem lehetett diakónus. Ha a „kenkhreai gyülekezet diakónusa" kifejezés egy férfinév után állt volna, komolyan kétlem, hogy a „diakónus" jelentését valaha is megkérdőjelezték volna.

Tanítás közben a saját gyülekezetemre gondoltam. Arra, hogy a nők ritkán jelentek meg a színpadon, kivéve, ha énekeltek vagy hangszeren játszottak. Arra gondoltam, hogy a nők vezették a gyermek-istentiszteletünket, a férfiak pedig a felnőttekkel végzett munkát. Arra az időre gondoltam, amikor felkértek, hogy tanítsak egy felnőtt vasárnapi iskolai csoportot, és a lelkipásztor eljött, hogy átnézze az anyagomat. Mivel csak egyháztörténetről tanítottam, megengedte. Ha azonban a bibliai szöveget tárgyaltam volna, az más történet lett volna.

Emlékszem, hogy képmutatónak éreztem magam, amikor ott álltam a tanteremben az egyetemi hallgatóim előtt.

Ott álltam, és meggyőző történelmi bizonyítékokon vezettem végig a diákjaimat, hogy a nők vezetésével nem Pál volt a probléma; a probléma az, ahogyan félreértettük és elhomályosítottuk Pált. Ott álltam, és megmutattam a diákjaimnak, hogyan vezettek és tanítottak valóban nők az első egyházban, sőt diakónusnőkként és apostolnőkként is. Júniát, mutattam meg nekik, csaknem az újkorig apostolnőnek tekintették, amikor is elkezdték férfinévvel fordítani a nevét: Junias. Eldon Jay Epp újszövetséges kutató két táblázatot állított össze, amelyek a görög Újszövetség-kiadásokat Erasmustól a 20. századig felölelik. A táblázatok együtt azt mutatják, hogy a görög Júnia nevet csaknem kivétel nélkül női alakjában fordították egészen a huszadik századig, amikor a nevet hirtelen férfiként, Juniasnak kezdték fordítani. Miért? Gaventa így magyarázza: „Epp fájdalmas és zavarba ejtő módon teszi világossá, hogy a Róm 16,7 20. századi kezelésében fontos tényező volt az a feltevés, hogy egy nő nem lehet apostol." Júniából azért lett Junias, mert a modern keresztények azt feltételezték, hogy csak férfi lehet apostol. Történészként tudtam, miért nem feleltek meg a nők Pál leveleiben azoknak az úgynevezett korlátozásoknak, amelyeket a mai gyülekezeti vezetők a nőkre rónak. Tudtam, hogy azért, mert félreolvastuk Pált. Pál nem következetlen a nőkkel való bánásmódjában; mi tettük következetlenné az értelmezésünkkel. Ahogyan a Róm 16 világossá teszi, a valóság az, hogy a bibliai nők ellentmondanak a bibliai nőképről alkotott modern elképzeléseknek.

Mindezt tudtam. Mégsem mondtam ellent a gyülekezetem vezetőinek, amikor azt állították, hogy nálunk a nők nem taníthatnak tizenhárom évesnél idősebb fiúkat. Még mindig hallgattam.

Folytattam az előadásomat. Fébé esetében is ugyanez a történelmi valóság, mondtam a diákjaimnak. Pál diakónusnőnek nevezi. A szöveget senki sem vitatja – csak a szöveg jelentését vitathatják. Az első egyházatyák Fébét nőként és diakónusnőként egyaránt elismerték. Órigenész például a harmadik század elején azt írta, hogy Fébé címe „apostoli tekintéllyel" bizonyítja, „hogy a nők is elhívást kapnak a gyülekezet szolgálatára; ebbe a tisztségbe helyezték Fébét a kenkhreai gyülekezetben. Pál ráadásul nagy dicsérettel és elismeréssel sorolja fel nagyszerű tetteit". Bár bizonyára megkérdőjelezhetjük, mit értett Órigenész „a gyülekezet szolgálatán", világos, hogy elfogadta a Fébére bízott szerepet. Egy évszázaddal később Aranyszájú János (Johannes Chrysostomus), az „arany nyelvű" prédikátor arról írt, milyen nagy megtiszteltetés volt Fébé számára, hogy „mindenki más előtt" említik, „testvérnőnek" nevezik, és „diakónusnőként" tüntetik ki. „Férfiak és nők egyaránt" – vonja le a következtetést Aranyszájú János – „kövessék" Fébét mint „szentet". Az 1Tim 3,11-ről szóló prédikációjában Aranyszájú János világossá teszi, hogy a nőket éppúgy diakónusoknak tekinti, mint a férfiakat. Ezt írja: „Ugyanígy az asszonyok is legyenek szerények, ne rágalmazók, józanok, mindenben hűségesek. Egyesek azt mondják, hogy [Pál] általában a nőkről beszél. De ez nem lehet. Miért akarna éppen mondanivalója közepén valamit a nőkről beiktatni? Sokkal inkább azokról a nőkről beszél, akik a diakónusi rangot viselik. »A diakónusok egyfeleségű férfiak legyenek.« Ez a női diakónusokra is illik, mert szükséges, jó és helyes, főleg a gyülekezetben."

Ha a női vezetésnek ez a nyílt felfogása egy negyedik századi presbiter és diakónus részéről meglepi, Madigan és Osiek egyháztörténészek emlékeztetnek minket arra, hogy ez nem kellene, hogy így legyen: „János gyülekezeteiben Antiókhiában és Konstantinápolyban – írják – jól ismertek voltak a női diakónusok vagy diakonisszák." Aranyszájú János számára nem volt meglepő, hogy Fébét diakónusnőként írja le, hiszen néhány jó barátja a negyedik században diakónusnő volt. Madigan és Osiek valójában 107 utalást (feliratokban és irodalmi művekben) talált diakónusnőkre az első egyházban.

Természetesen, mondtam a diákjaimnak, az első egyházban nem mindenki támogatta a nőket vezető tisztségekben. A presbiteri tisztség világos tanúsága annak, hogyan lopakodtak be az ókori világ patriar-

chális előítéletei már a kereszténységbe. Emlékeznek, hogyan tekintette Arisztotelész a női testet szörnyűnek és torznak? Az egyházi vezetők ezeket az eszméket bevitték zsinati határozataikba, és már az ötödik században kijelentették, hogy a női test alkalmatlan a vezetésre. Ahogyan Madigan és Osiek írja: „A kultikus tisztaságot a férfiakkal, a tisztátalanságot a nőkkel kötik össze. Ez volt a legnagyobb érv a női presbiterek ellen." A hatodik századra, amikor az egyház elterjedt az európai tájon, és a római hatalom régi világi székhelyeit a püspök és a pap szent tisztségeivel váltotta fel, a nők is mozgásban voltak – csakhogy visszafelé, korábbi helyükre, a férfiak tekintélye alá.

„Dr. Barr, miért nem tanítják ezt nekünk a gyülekezetben?"

Ránéztem a diáklányra, és összeszorult a szívem. A legtöbben egyszerűen nem tudják, mondtam. A teológiai szemináriumok tankönyveit gyakran lelkipásztorok írják – nem történészek (és főleg nem női történészek). A komplementárius gyülekezetekbe járók többsége nem tudja, hogy az ESV szándékos húzása volt, amikor Júniát úgy fordította, hogy „jól ismert az apostolok előtt", és nem úgy, hogy „kiemelkedik az apostolok között" – hogy a nőket távol tartsa a vezetéstől (Róm 16,7). Az emberek azt hiszik, hogy a nőket az első egyházban éppúgy kizárták a vezetésből, ahogyan a modern egyházban kizárják őket. Az egyház azt tanítja, amit igaznak tart.

Ezeket mondtam ki hangosan.

Amit nem mondtam ki – és ami könnyeket csalt a szemembe, amikor aznap a mosogatóm előtt álltam –, az az volt, hogy ismertem az igazságot. Ismertem az igazságot, és mégis hallgattam a gyülekezetemben. Hallgattam, mert féltem, hogy a férjem elveszíti az állását. Féltem, hogy elveszítjük a barátainkat. Féltem, hogy elveszítjük a szolgálatunkat.

A komplementarizmus jutalmazza azokat a nőket, akik betartják a szabályokat. Azzal, hogy hallgattam, hozzájárultam ahhoz, hogy a férjem vezető maradhasson. Azzal, hogy hallgattam, gyakorolhattam bizonyos befolyást. Azzal, hogy hallgattam, megtartottam a körülöttem lévő nők barátságát és bizalmát. Azzal, hogy hallgattam, megtartottam a kényelmes életemet.

De ismertem az igazságot Pál nőalakjairól. Ismertem azt a valóságot, hogy a Bibliában dicsért nők – mint Fébé, Priszcilla és Júnia – megkérdőjelezik a modern bibliai nőkép határait. Történészként tudtam, hogy a saját gyülekezetemben azért tartották távol a nőket a vezető szerepektől, mert a római patriarchátus ismét beszivárgott az első egyházba. Ahelyett hogy levetettük volna a pogány Rómát, és megragadtuk volna Jézust, az ellenkezőjét tettük – feladtuk Krisztus szabadságát, és elfogadtuk az ókori világ elnyomását.

Elzártam a csapot a mosogatónál, és egymásra raktam az edényeket.

Itt volt az ideje, hogy ne hallgassak tovább.

Jegyzetek

1. Az angol nyelvterületen a komplementarizmus a férfi és a nő kölcsönös kiegészítését jelenti, de egy hierarchikus renden belül, amelyben a férfi vezet, a nő pedig követ, illetve a nő a férfinak nemcsak mellé-, hanem alá is van rendelve, a teremtési rend következményeként vagy kifejeződéseként. Beth Barr és a német fordító sok más kereszténnyel együtt a férfi és a nő kölcsönös kiegészítését vallja, hierarchikus alá- és fölérendelés nélkül.
2. Luther „háztábláknak" (Haustafeln) nevezte ezeket a szövegeket, amelyek a házon belüli és az egymás közötti életet szabályozták.
3. Így van ez sok német fordításban is.